

SOCIETATEA PENTRU CULTURA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA, 20 DE ANI DE LA REÎNFIINȚARE

MARIAN OLARU

La 1 mai 1862, în prezența a 185 de participanți, s-a desfășurat la Cernăuți adunarea de constituire a Reuniunii Române de Leptură din Cernăuți, care și-a ales ca deviză: „limba și cultura națională – două condițiuni nedespărțite și absolut necesare pentru existența unei națiuni”. Aceasta se petrecea în primul an în care Bucovina devenea cu adevărat o țară de coroană, alături de celelalte posesiuni ale dinastiei de Habsburg. Societatea culturală menționată a fost înființată după modelul celor existente în imperiu, fiind influențată de constituirea la Sibiu, în octombrie 1861, a Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA).

La 26 mai 1863, la cea de a doua adunare generală, Reuniunea pentru Leptură a aprobat schimbarea statutului, pentru că statutele Reuniunii pentru Leptură erau prea „strâmte”, pentru a cuprinde și chestiunile naționale, a fost luată o nouă denumire, cea de Societatea pentru Literatura și Cultura Română din Bucovina. Acesta a fost schimbat, în anul 1869, în Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina.

Apărută într-o perioadă în care românii bucovineni, ca și confracții lor din Imperiul Austriac, își afirmau energic identitatea națională, Societatea pentru Cultură, cum i s-a spus în mod curent, a cuprins în rândurile sale pe cei mai reprezentativi fii ai Bucovinei și, ca membri de onoare avea intelectualii de marcă ai neamului din celelalte provincii istorice românești de până la Primul Război Mondial, precum: Mihai Zotta, I. G. Sbiera, Ion Calinciuc, Aron Pumnul, Alexandru Costin, Orest Renei, Leon Popescu, Nicolaie Vasilco – care au alcătuit primul comitet, cel din 1862 –, Andrei Șaguna, Alexandru Sterca-Suluțiu, Dimitrie Bolintineanu, Andrei Mocioni, Vicențiu Babeș, Timotei Cipariu, A. T. Laurian,

Al. Papiu Ilarian, Vasile Alecsandri, George Barițiu, Timotei Cipariu, Gheorghe Hurmuzachi, Ambrosie Dimitrovița, Eudoxiu Hurmuzachi, T. V. Ștefanelli, Alexandru Hurmuzachi, Silvestru Morariu Andrievici, Miron Călinescu, Ion

Analele Bucovinei, **XVII**, 2 (35), p. – , București, 2010

Bumbac, Ștefan Saghin, Constantin Hurmuzachi, Leon Goian, Victor Stârcea, I. Volcinski, Vladimir de Repta, Dionisie Bejan, Sextil Pușcariu, Gheorhe Tofan și pe mulți alții.

Scopul Societății pentru Cultură a fost formulat de Gheorghe Hurmuzachi în cadrul adunării generale din ianuarie 1865, prilej cu care arăta: „să nutrim, să îndulcim și să înnoim viața noastră morală și națională [...], viața noastră de români în limba, datina și legea părinților noștri”. Cu această ocazie președintele societății atrăgea atenția asupra faptului că înfăptuirea idealurilor societății depindea de modul în care fiecare membru înțelegea să participe la înfăptuirea acestora¹. De aceea, Gheorghe Hurmuzachi apela la toți „naționaliștii sinceri”, la învățători, la „pastorii duhovnicești ai poporului” și la „nobilimea Bucovinei” pentru a conlucra pentru a descoperi „lumina adevărului și a culturii”, pentru folosul obștesc al românilor bucovineni². Ca urmare, direcția esențială a activității Societății pentru Cultură a fost aceea a dezvoltării conștiinței naționale, folosind cultura ca principal vector de acțiune. În acest sens, cu sprijinul Societății, până în apropierea războiului mondial au fost aduse în Bucovina cele mai reprezentative trupe de teatru din România, începând cu trupa condusă de Fani Tardini (prima stagiune a avut loc în perioada martie – mai 1864) și continuată de: Mihai Pascaly (1869), Matei Millo (1871, 1882), Mihail Galino (1872), Maria Vasileasca (1874, 1877), Constantin Demetriad (1875), N. Constandinescu (1878), I. C. Lugosianu (1879–1880, 1884), Gherman Popescu (1880), Ion Dim. Ionescu (1885), Constatin Nottara (1885), Lachi Chirimescu (Societatea Dramatică „Concordia”, 1887), Aurel L. Bobescu (1893), Petre Liciu, Constantin Belcot (1912–1913) ș. a.

O atenție deosebită a acordat Societatea pentru Cultură susținerii publicațiilor în limba română. La 1 martie 1865 a apărut primul număr al „Foi Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina”, din al cărei prim comitet de redacție au făcut parte Gheorghe Hurmuzachi – președinte și Ambrosiu Dumitroviță, secretar. Apoi, după moartea lui Dumitroviță, revista a apărut până în anul 1869, avându-l pe I. G. Sbiera ca secretar. În paginile acesteia au fost abordate subiecte dintre cele mai importante pentru definirea identitară a românilor, precum cele de istorie națională și de literatură română. Între altele, aici a fost publicată *Miorița*, sub semnătura lui Alecsandri, a fost expusă, de către Alexandru Hurmuzachi, teoria psihologiei popoarelor și au fost tipărite numeroase articole despre românii din alte provincii aflate sub dominație străină. Apoi, Societatea pentru Cultură a acordat o atenție cuvenită publicării calendarelor (1874–1885, 1914), editării unei noi reviste³ și a broșurilor pentru tineretul școlar și alcătuirii manualelor românești pentru școlile primare (în număr de 16).

¹ *Procesele verbale ale adunării generale, de la 1862 – iulie 1902*, B.A.R., Fondul Manuscrise, mss. A 653 III, p. 10–13.

² *Ibidem*, p. 27–28.

³ Revista „Aurora” a apărut între 1881 și 1884, sub conducerea lui Ion Bumbac.

În mod susținut, Societatea pentru Cultură a acordat atenție învățământului în limba română, prin sprijinirea alcătuirii manualelor pentru școlile primare și prin sprijinirea tinerilor studiosi cu burse și stipendii bănești în vederea urmării cursurilor școlare, înființarea de școli particulare în satele înstrăinate⁴ (activitate deosebit de bogată a desfășurat în acest sens Gh. Tofan), unde guvernul nu se grăbea să acorde sprijinul necesar. În aceeași arie de preocupări se înscriu și eforturile pentru deschiderea Internatului de Băieți Români, care avea inițial o capacitate de 120 de locuri, achiziționarea unei tipografii (în 1897), cumpărarea Hotelului Weiss, care a devenit sediul Societății, achiziționarea unor terenuri și imobile în centrul orașului Cernăuți, pentru susținerea activității cultural-naționale. Eforturile Societății pentru Cultură și managementul eficient, am spune azi, a făcut ca în anul 1906 Societatea să susțină 17 fundații culturale, să aibă o bibliotecă proprie cu peste 5 000 de volume și o avere de aproximativ 300 000 de coroane.

La toate acestea trebuie să adăugăm preocuparea Societății pentru răspândirea cunoștințelor de istorie a românilor, prin organizarea unor cursuri ce se adresau celor interesați. Societatea pentru Cultură s-a implicat direct și în organizarea comemorării a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, în manifestările de la Putna și Suceava și a asigurat participarea unui număr impresionant de bucovineni, în anul 1906, sub conducerea lui Ștefan Saghin, la ceremoniile legate de împlinirea a patruzeci de ani de domnie a lui Carol I, regele României.

După ce, în timpul războiului, imobilele și proprietățile Societății au avut de suferit, din luna octombrie 1918 aceasta și-a reluat activitatea, prin redeschiderea Internatului de Băieți.

Sub conducerea lui Dionisie Bejan, președinte al SCLRB, în sala Societății, s-a întrunit Adunarea Constituantă, la 27 octombrie 1918, care a votat rezoluția privitoare la „unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești”⁵. Evenimentele care au dus la Congresul General al Bucovinei și unirea acestei provincii cu Regatul României, la 28 noiembrie 1918, au fost susținute de membrii Societății pentru Cultură și, din cei 15 delegați desemnați să prezinte Regelui Ferdinand mesajul de unire, majoritatea erau membrii ai acestei societăți culturale. Aceștia au fost: Vladimir de Repta, Dionisie Bejan, Eudoxiu baron de Hurmuzachi, Ioan I. Nistor, Octavian Gheorghian, Vasile Bodnărescu, Gheorghe Șandru ș. a. Prin aceasta se aducea cel mai frumos omagiu activității pe care a desfășurat-o Societatea pentru Cultură, timp de peste o jumătate de veac, pentru emanciparea națională a românilor.

Ceea ce a caracterizat întreaga activitate a Societății pentru Cultură, în întreaga perioadă de existență, până la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial,

⁴ În preajma Primului Război Mondial, Societatea pentru Cultură susținea 14 școli particulare, cu 25 de clase și 25 de învățători, în care studiau 1 400 de elevi.

⁵ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 381.

a fost „baza ei populară, pe care a clădit inițiativa benevolă și generozitatea individului”⁶, cum aprecia Grigore Nandriș. În perioada menționată, activitatea societății a cuprins toate domeniile de manifestare a spiritului național (limbă, învățământ, cultură și biserică), bazându-se de la început pe „spiritul de jertfă al unei populații românești de sub o jumătate de milion”⁷. O trăsătură definitorie a activității acestei societăți, în perioada 1862–1918, a fost faptul că deși era o instituție regională, Societatea pentru Cultură și-a extins activitatea dincolo de granițele Bucovinei, în căminele ei și-au găsit găzduire fiii ai românilor din celelalte teritorii românești aflate sub dominație străină.

În perioada 1918–1944, dezideratele Societății pentru Cultură privesc: integrarea organică și afirmarea Bucovinei în context național, dezvoltarea învățământului, sprijinirea culturii naționale, crearea unor noi legături cu societăți similare care să permită afirmarea elementului românesc în viața provinciei, perfecționarea organizatorică și îmbunătățirea statutelor, creșterea profitabilității investițiilor realizate pentru susținerea culturii naționale.

După o perioadă în care situația Societății a fost cu mult sub nivelul antebelic, la 12 mai 1929, în fruntea Societății a fost ales un nou comitet, având ca președinte pe prof. univ. dr. Grigore Nandriș și pe I. Brăteanu și Al. Vitencu – vicepreședinți și pe Constantin Loghin – secretar. Aceștia au avut multe chestiuni dificile de rezolvat, acumulate din vremea fostului comitet. Cu toate acestea, au reușit să renoveze Internatul Băieților Români, să reglementeze situația Internatului Meseriașilor și Comercianților Români, să reazeze arhiva și registrele Societății, să aducă la zi restanțele financiare, să reglementeze raporturile financiare cu chiriașii din Palatul Național etc. În același timp, Societatea a susținut cu subvenții construirea Casei Naționale din Suceava, ridicarea bustului lui Eminescu din același oraș, redeschiderea bibliotecii și a sălii de lectură din Cernăuți. A sporit capitalul Societății pentru Cultură prin preluarea celor 66 de „părtașii” de la Tipografia „Mitropolit Silvestru”, a fost deschisă Universitatea Liberă din Cernăuți, au fost create 20 de biblioteci populare, a avut legături strânse cu ASTRA și Casa Școalelor. În aceeași ordine de idei se înscriu ridicarea Ateneului Popular „Iancu Flondor” din Storojineț și deschiderea unei Case de Citire în Cuciurul Mic, cu sprijinul SCLRB.

În perioada 1933–1938, prestigiul și forța Societății pentru Cultură au crescut și ca urmare a deschiderii acesteia spre descentralizare și posibilitatea afilierii altor societăți. Astfel, până în 1937, au fost înființate 25 de secții locale, între care cele de la Ceahor, Vijnița și Cuciurul Mare. În unele așezări funcționau case naționale (Mahala), sau „universități țărănești” (Roșă-Stânca). În acest timp, erau numeroase manifestările culturale și ciclurile de conferințe în lumea satelor și în orașele

⁶ Grigore Nandriș, *Din istoria Societății pentru Cultură*. Centenarul – Cernăuți, 1862–1962, New York – Basarabia și Bucovina, Londra, Editura Societății pentru Cultura Românilor din Străinătate, 1967, p. 16.

⁷ *Ibidem*.

provinciei. În 1939, la împlinirea a zece ani de când fusese ales comitetul care schimbuse în mod favorabil evoluția societății, Grigore Nandriș arăta că prin activitatea comitetului s-a dorit să se „demonstreze posibilitatea biruinței spiritului de jertfă împotriva nepăsării și adversității oamenilor și a vremurilor, atunci când pui interesul obștesc mai presus de interesele proprii”⁸.

În perioada 1929–1938, Societatea pentru Cultură a realizat venituri de 9,2 milioane lei, din care 400 000 i-a cheltuit cu bibliotecile populare, peste 600 000 pe bursele acordate studenților și elevilor, 566 000 lei au fost cheltuiți pentru susținerea activităților culturale, 600 000 lei cu sprijinirea publicațiilor din Bucovina, diferența constituindu-se în impozite și taxe plătite statului român, cheltuieli de judecată, dări comunale, reparația internatelor și a imobilelor din patrimoniul Societății. Până în anul 1940, Societatea pentru Cultură a tipărit 10 reviste și 20 de ziare. Toate aceste realizări ale Societății îl îndreptăteau pe Grigore Nandriș, la împlinirea a 100 de ani de la întemeierea ei, să considere că aceasta și-a extins activitatea dincolo de hotarele provinciei, devenind o instituție națională. Menire pe care a încercat să și-o împlinească și în anii regimului Antonescu, desigur în condiții mult mai grele, când o parte dintre bunurile și proprietățile Societății a fost grav afectată sau pierdută.

Revenită la Cernăuți, la 9 iulie 1941, conducerea SCLRB hotărăște reluarea activității, refacerea patrimoniului afectat de ocupația sovietică și începerea unui ciclu de conferințe, 47 la număr, care s-a dovedit cel mai lung din istoria societății, între 7 decembrie 1941 și mai 1942. În ianuarie 1942 apare publicația „Revista Bucovinei”, care și-a continuat apariția până în martie 1944, la Cernăuți și la Timișoara⁹ din aprilie 1944 și până în februarie 1945. În aceste vremuri de restriște pentru neamul românesc, Societatea a făcut eforturi importante pentru redeschiderea tipografiei, a editurii, a bibliotecii și a unei librării în Cernăuți. La 27 octombrie 1943, la inițiativa Societății se sărbătorește, la Cernăuți, ziua Unirii Bucovinei cu România, în prezența generalului Dragalina, guvernatorul militar al Bucovinei. Era pentru ultima dată când se făcea acest lucru sub administrația românească a provinciei. În cadrul Congresului Cultural, constituit cu această ocazie, au fost reiterate cereri ca: redeschiderea Universității, a Teatrului Național și a Conservatorului¹⁰. La 5 martie 1944, a avut loc ultima adunare generală a Societății pentru Cultură, în cadrul căreia a fost ales președinte Maximilian Hacman și vicepreședinți, Constantin Loghin și Orest Bucevschi, iar Claudiu Usatiuc a fost ales secretar.

Pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul României și instaurarea regimului comunist au dus la întreruperea activității Societății pentru Cultură. Mii de

⁸ *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Raportul general pe anul 1938*, Cernăuți, 1939, p. VII.

⁹ Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina la 145 de ani (1862–2007). Repere cronologice*, „Septentrion”, Rădăuți, anul XVIII, nr. 28, 2007, p. 7.

¹⁰ *Ibidem*.

bucovineni au fost nevoiți fie să ia calea exilului, fie să sufere supliciile cumplite ale instaurării regimului comunist și în România. În lucrarea care a apărut cu prilejul centenarului Societății, Grigore Nandriș aprecia că „munca anonimă, desfășurată zilnic și dezinteresat, de ani de zile, a unor săteni luminați, a câtorva învățători și preoți și a unui număr neînsemnat de intelectuali, în slujba fortificării etnicului nostru, aici, la marginile primejduite ale națiunii, atunci activitatea secțiilor noastre apare ca un diamant strălucitor așezat lângă un foc mare de paie”¹¹.

La New York, în zilele de 27 și 28 noiembrie 1862, membrii Societății pentru Cultură aflați în exil, continuând o direcție tradițională de activitate a exilului românesc – afirmarea drepturilor istorice ale românilor asupra teritoriilor pierdute în urma raptului sovietic din iunie 1940 –, la inițiativa profesorului Grigore Nandriș, sărbătoresc centenarul Societății.

La 27 martie 1990, la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți s-a întrunit grupul de inițiativă pentru reactivarea Societății pentru Cultură, care a adoptat statutul și a desemnat persoanele împuternicite pentru desfășurarea demersurilor juridice de reînființare. La 10 aprilie 1990, prin Hotărârea Judecătorei Rădăuți se recunoaște personalitatea juridică a Societății, cu sediul la Gălănești, jud. Suceava. Apoi, la 30 iunie – 2 iulie 1990, s-a desfășurat primul congres al Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina. Cu acest prilej a fost ales un comitet compus din Vladimir Trebici – președinte de onoare, Mircea Irimescu – președinte, Mihail Iordache – vicepreședinte, Dragoș Luchian – vicepreședinte și George Muntean – secretar general. În perioada care s-a scurs de la reînființare au avut loc congrese ale Societății în anii 1992, 1995, 1998 și 2001, apoi s-a revenit la adunările generale, așa cum se desfășurau și înainte de al Doilea Război Mondial.

În perioada scursă, în cei 20 de ani de la reînființare, Societatea pentru Cultură s-a remarcat prin sprijinirea afirmării culturale și naționale a românilor din nordul Bucovinei, prin colaborarea cu societatea înfrățită, Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, susținerea eforturilor organizatorice ale bucovinenilor de înființare a filialelor din țară (București, Brașov, Cluj-Napoca, Timișoara, Făgăraș, Iași, Botoșani, Suceava, Bacău, Târgu-Mureș, Arbore, Frătăuții Noi, Câmpulung Molodovenesc, Arbore, Sucevița, Vatra Dornei, Solca, Gura Humorului, Siret etc.), publicarea lucrărilor fundamentale ale istoriografiei române referitoare la Bucovina istorică – între care cele ale lui Ioan I. Nistor s-au bucurat de o deosebită atenție –, înființarea Editurii „Septentrion” și susținerea publicației „Foia Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina – Septentrion”, inițierea proiectului cultural *Enciclopedia Bucovinei* și înființarea Centrului pentru Studiarea Problemelor Bucovinei al Academiei Române, transformat ulterior în Institutul „Bucovina”. Alături de aceste inițiative deosebite ale Societății pentru Cultură sunt demne de semnalat manifestările culturale înscrise, an de an, în „Luna

¹¹ Grigore Nandriș, *op.cit.*, p. 69.

Bucovinei”; organizarea la 22–24 noiembrie 1991, la Cernăuți, a simpozionului *Autohtonie și diasporă bucovineană*, cu participarea unor personalități de marcă ale culturii din România, manifestare încheiată cu sfințirea monumentului funerar de la Storojineț al lui Iancu Flondor; transferarea către Academia Română, în 1992, a două imobile din comuna Gălănești, pentru crearea Complexului Academic „Bucovina”, menit să fie folosit în vederea cunoașterii de către studenți, cercetători și universitari a istoriei Bucovinei; deschiderea, în anul 1993, a Librăriei „Iraclie Porumbescu”, în Rădăuți, cu sprijinul Editurii „Humanitas”; deschiderea Casei Muzeu „Ioan Nistor” în satul Bivolărie, comuna Vicovu de Sus (1993), amenajarea unui sediu propriu în Rădăuți, organizarea serbărilor prilejuite de împlinirea a 130 de ani de la Serbarea de la Putna, în anul 2001, susținerea lucrărilor de reparație a școlii românești din Molodia, regiunea Cernăuți, de către Filiala Cluj a SCLRB etc.

În aceeași ordine de idei, se cuvine să amintim eforturile pe care Societatea le-a făcut pentru susținerea cauzei românilor din partea de nord a fostei Bucovine și din Basarabia, prin memorii, adrese, proteste adresate forurilor științifice și autorităților vremii, prin luări de poziție în presa centrală și locală.

Prin dezideratele fixate în *Statut*, în congresele și adunările generale, prin împlinirile din cei 20 de ani de când s-a reînființat, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina se dovedește o demnă continuatoare a idealurilor celor care au înființat Societatea la 1862.